

Підходи до вирізнення психолого-педагогічних умов формування комунікативних умінь

Актуальність проблеми підготовки студентів агроекономічного профілю до професійного спілкування обумовлюється сучасними вимогами ринку аграрної праці до професійної компетентності менеджерів-економістів, які повинні бути здатними співпрацювати з людьми, налагоджувати відносини з персоналом різних ієрархічних рівнів, об'єднувати різних фахівців і налагоджувати їх спільну роботу. Поступове утвердження ринкової моделі в аграрному секторі економіки, посилення конкуренції та розвиток потужних агропромислових формувань ще більше актуалізує проблему формування комунікативної компетентності аграріїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що в тій чи іншій мірі проблема вирізнення педагогічних умов формування комунікативних умінь знайшла відображення в працях Л. В. Барановської, Г. Д. Берегової, В. А. Кручек, Л. О. Сікорської, В. П. Черевко, Т. Л. Шепеленко та ін. Водночас поза увагою дослідників залишається питання обґрунтування психолого-педагогічних умов формування вмінь професійного спілкування студентів економічного профілю аграрного ВНЗ.

У зв'язку зі сказаним, метою даного дослідження є аналіз та узагальнення різних підходів до вирізнення вказаних умов.

Під психолого-педагогічними умовами формування вмінь професійного спілкування майбутніх фахівців агроекономічного профілю ми розуміємо спеціально створені обставини, які виявлені в результаті цілеспрямованого відбору, що впливають на ефективне оволодіння студентами вказаними вміннями та активізують фактори, що сприяють успішній реалізації поставленої мети. Результати аналізу наукових досліджень показують, що обґрунтування педагогічних умов формування комунікативних умінь у майбутніх аграріїв знайшло певне відображення в роботах В. А. Кручек, Л. В. Барановської, К. О. Богатирьова, С. М. Амеліної, Ю. О. Ніколенко.

Так, В. А. Кручек за способом впливу на формування комунікативних умінь студентів виділила такі психолого-педагогічні фактори: 1) змістовий – стосується змістового компоненту діяльності з формування цих умінь, 2) спонукальні – стосуються мотиваційного компонента; 3) організаційні – здійснюють вплив через специфіку організації процесу; 4) соціально зумовлені – стосуються суб'єктів даної діяльності [1, с. 9]. Найбільш впливовими факторами формування комунікативних умінь студентів аграрних ВНЗ, як

свідчать дослідження В. А. Кручек, є рівень комунікативної компетентності викладача, зміст навчального матеріалу, цілепокладення та мотив формування комунікативних умінь.

Досліджуючи педагогічні умови формування культури мови студентів аграрного ВНЗ, Л. В. Барановська трактує їх як обстановку, в якій під керівництвом викладача організується та проводиться цілеспрямована робота з формування мовної культури, та обставини, що на неї впливають. До вказаних умов дослідниця відносить такі: а) запровадження курсу з культури мови в межах викладання ділової української мови, що дасть змогу студентам оволодіти основними вміннями дотримання нормативності мови в умовах спілкування; б) цілеспрямована діяльність викладачів соціально-гуманітарних дисциплін у напрямі збагачення мови майбутніх аграріїв доречною народною лексикою; в) методично обґрунтована робота викладачів професійних і спеціальних дисциплін з насичення мови аграріїв науковими термінами, пов'язаними з їхнім майбутнім фахом; г) систематична й цілеспрямована спільна діяльність усіх викладачів аграрного ВНЗ у напрямі вироблення вмінь варіативного висловлювання думки в поєднанні з доречним використанням у комунікації невербальних засобів [2, с. 21].

У докторській дисертації Л. В. Барановської визначено педагогічні умови ефективного оволодіння майбутніми фахівцями аграрної галузі знаннями й вміннями професійного спілкування: «1) доцільний вибір методів та форм навчання, що найбільше сприяють поглибленню психологічної взаємодії між викладачем та студентами; 2) оптимальне оформлення поняттєвого апарату тієї чи іншої науки, що вивчається студентами; 3) наскрізний зв'язок компонентів терміносистем та динамізм цих терміносистем за рахунок організації ступеневого опанування навчальних курсів; 4) спрямованість діяльності науково-педагогічних працівників на вироблення в студентів вербально-професійно-комунікативних умінь та навичок» [3, с. 31].

У дисертації К. О. Богатирьова доведено, що підготовка майбутніх менеджерів-аграріїв до управлінського спілкування буде ефективною за таких педагогічних умов: системність структурування дидактичної інформації щодо суті й особливостей функціонування відносин у системі «менеджер-підлеглий»; організація аудиторних занять і самостійної роботи студентів з використанням засобів розвивального, діалогічного й контекстного навчання; моделювання ситуацій сумісної діяльності учасників педагогічного процесу як активних суб'єктів професійно й особистісно орієнтованої взаємодії [4, с. 11].

У докторській дисертації С. М. Амеліної доведено, що необхідними й достатніми психолого-педагогічними умовами успішного формування культури професійного спілкування в майбутніх фахівців-аграріїв є такі: здійснення цілеспрямованої теоретико-методичної підготовки викладачів і студентів до формування культури професійного спілкування; організація професійної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю на діалогічних засадах; забезпечення духовної взаємодії викладачів і студентів під час

навчального спілкування; залучення майбутніх аграріїв до розв'язання проблем, пов'язаних з їхньою майбутньою професійною діяльністю; створення позитивної емоційної насиченості навчального спілкування; залучення майбутніх фахівців до самореалізації в навчальному діалозі; розширення сфери активного професійного спілкування студентів у навчально-виховному процесі [5, с. 29].

Варто зазначити, що визначені С. М. Амеліною психолого-педагогічні умови в сукупності відображають нову для сільського господарства тенденцію – відхід професій аграрної сфери від системи «людина-природа» з їх частковим наближенням до системи «людина-людина».

У праці Ю. О. Ніколенко обґрунтовано педагогічні умови, комплексне забезпечення яких підвищує успішність формування готовності студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі: 1) створення активного навчального середовища; 2) сприяння формуванню в студентів стійкої внутрішньої мотивації щодо професійного іншомовного спілкування; 3) поступове підвищення рівня автономії студентів у професійній іншомовній взаємодії [6, с. 16].

У дисертації Н. М. Костриці обґрунтовано психолого-педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню українського професійного мовлення студентів економічного профілю ВНЗ: а) мотиваційний чинник пізнавальної функції психіки зумовлює активність людини, пробуджує сили її діяльності й поведінки; б) розвиток креативного мислення; в) стимулювання пізнавальної самостійності; г) готовність до використання мови в професійній діяльності; д) комунікативно-практичне спрямування курсу «Ділова українська мова» [7, с. 10].

На думку Г. Д. Берегової, основними педагогічними умовами формування мовленнєвої культури студентів аграрного ВНЗ є: оволодіння змістом та практикою курсу з ділової української мови з урахуванням діалектного середовища; цілеспрямована діяльність педагогів соціально-гуманітарних дисциплін щодо збагачення мови студентів доречною загальнонавчальною лексикою; методично обґрунтована робота викладачів спеціальних дисциплін з метою насичення мовлення студентів професійною термінологією; спільна й систематична діяльність викладачів усіх дисциплін аграрного закладу освіти з метою вироблення практичних умінь варіативного висловлювання думки з доречним використанням під час комунікації невербальних засобів [8, с. 87–88].

У дисертаційній роботі Т. Л. Шепеленко обґрунтовані такі педагогічні умови формування комунікативних умінь студентів: 1) організація педагогічно доцільного відбору форм і методів навчання, які б забезпечили суб'єкт-суб'єктну взаємодію; 2) професійно-педагогічна спрямованість навчання; 3) організація гуманістично-спрямованих відносин у системі «викладач-студент» і «студент-студент»; 4) забезпечення високого рівня комунікативної компетенції викладачів [9, с. 9].

У дисертації Н. В. Логутіної обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування готовності до професійного іншомовного

спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності: усвідомлення студентами ролі професійного іншомовного спілкування в зовнішньоекономічній діяльності менеджера, контекстний характер навчального процесу, використання форм і методів інтерактивного навчання, забезпечення рефлексивного аналізу майбутніми менеджерами власних комунікативних можливостей [10, с. 5].

Л. О. Сікорська виділила педагогічні умови ефективного формування комунікативних умінь у майбутніх менеджерів: 1) цільова психолого-педагогічна підготовка викладачів до формування комунікативних умінь в умовах аудиторного навчання; 2) формування в студентів рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності та спрямованості на вдосконалення способів і прийомів ділового спілкування; 3) мотивація навчання шляхом пояснення студентам важливості комунікативних умінь у професійній діяльності менеджера; 4) комунікативність навчальних вправ, які моделюють певний відрізок реального процесу комунікації й зберігають суттєві риси модельованої діяльності; 5) спрямованість змісту, форм організації, методів і засобів навчання на формування комунікативних умінь студентів; 6) педагогічне керування процесом формування комунікативних умінь з урахуванням їх змісту, структури, етапів і логіки цього процесу [11, с. 176].

У дисертаційному дослідженні В. А. Лівенцової обґрунтовано педагогічні умови ефективного формування в майбутніх менеджерів невиробничої сфери культури професійного спілкування: 1) формування в студентів рефлексивного ставлення до комунікативного аспекту професійної діяльності; 2) застосування групових форм організації навчання, побудованого відповідно до принципів соціально-психологічного тренінгу; 3) використання методів активного навчання, що моделюють соціальний контекст й основні способи спілкування менеджера в ситуаціях професійної взаємодії; 4) розвиток перцептивних, інтерактивних і комунікативних умінь студентів; 5) орієнтація викладача на діалогічну форму навчальної взаємодії зі студентами [12, с. 15].

Дослідниця В. П. Черевко визначила такі умови ефективності формування особистісно-професійної комунікативної компетентності майбутніх менеджерів як: активність кожного суб'єкта навчання; позитивне ставлення до навчання на основі сприятливого морально-психологічного клімату; керівна роль викладача як зразка особистісно-професійної комунікативної компетентності [13, с. 16]. Слід наголосити на особливій ролі викладача, який для студентів, дійсно, має бути моделлю бажаної комунікативної поведінки.

Організаційними умовами ефективності психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю в умовах ВНЗ Т. Б. Поясок визначила такі: 1) забезпечення студентам можливості вибору додаткового змісту психолого-педагогічної освіти; 2) використання групових форм організації навчання з психолого-педагогічних дисциплін на

семінарських та практичних заняттях. Дослідниця стверджує, що реалізація першої умови сприяє формуванню пізнавальних потреб, розвитку особистості й забезпечує високий рівень самореалізації майбутніх фахівців у навчальній діяльності, а втілення другої умови впливає на формування комунікативних умінь студентів, вмінь встановлювати міжособистісні контакти, здатності до самоконтролю, вмінь працювати в команді та приймати колективні рішення [14, с. 17].

Результати аналізу психолого-педагогічних робіт дають змогу стверджувати, що переважна більшість дослідників вважають, що оволодіння вміннями професійного спілкування майбутніми фахівцями передбачає створення таких умов: організація педагогічно доцільного відбору форм і методів навчання, які б забезпечили суб'єкт-суб'єктну взаємодію та активізацію діяльності всіх учасників навчального процесу; цілеспрямована психолого-педагогічна підготовка викладачів і студентів до формування комунікативних умінь; формування в студентів стійкої внутрішньої мотивації щодо професійного спілкування; забезпечення високого рівня комунікативної компетентності викладачів; організація професійної підготовки на засадах гуманістичного, творчого, діалогічного й рефлексивного підходів; залучення майбутніх фахівців до розв'язання проблем, які моделюють основні ситуації професійного спілкування.

У подальших дослідженнях необхідно теоретично обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування вмінь професійного спілкування студентів агроекономічного профілю та здійснити їх експериментальну перевірку, що й стане перспективою подальших розвідок автора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кручек В. А. Формування комунікативних умінь студентів вищих аграрних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Кручек. – К., 2004. – 16 с.
2. Барановська Л. В. Формування культури мови студентів аграрного вузу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Барановська. – К., 1999. – 25 с.
3. Барановська Л. В. Теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Барановська. – К., 2005. – 43 с.
4. Богатирьов К. О. Підготовка майбутніх менеджерів-аграріїв до управлінського спілкування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / К. О. Богатирьов. – Одеса, 2002. – 20 с.

5. Амеліна С. М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування студентів вищих аграрних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. М. Амеліна. – Харків, 2008. – 40 с.
6. Ніколенко Ю. О. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. О. Ніколенко. – К., 2009. – 20 с.
7. Костриця Н. М. Формування українського професійного мовлення у студентів вищих навчальних закладів економічної освіти України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)» / Н. М. Костриця. – К., 2002. – 16 с.
8. Берегова Г. Д. Формування культури мовлення студентів-аграрників в умовах нижньонадніпрянських говірок : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Берегова Галина Дмитрівна. – Херсон, 2003. – 242 с.
9. Шепеленко Т. Л. Формування комунікативних умінь студентів економічного університету в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Л. Шепеленко. – К., 1999. – 16 с.
10. Логутіна Н. В. Формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. В. Логутіна. – Вінниця, 2006. – 20 с.
11. Сікорська Л. О. Формування комунікативних умінь у майбутніх менеджерів у процесі вивчення іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сікорська Лариса Олегівна. – К., 2005. – 225 с.
12. Лівенцова В. А. Формування культури професійного спілкування у майбутніх менеджерів невиробничої сфери : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В. А. Лівенцова. – Тернопіль, 2002. – 20 с.
13. Черевко В. П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / В. П. Черевко. – К., 2001. – 20 с.
14. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т. Б. Поясок. – К., 2004. – 22 с.